

УДК 658.011.3:346

О.В. Макарюк

Аналіз впливу суб'єктів господарських відносин на створення ситуації невизначеності в економіці

У даній статті проведено класифікацію суб'єктів господарських відносин за їх впливом на створення ситуації невизначеності. Розглянуті групи суб'єктів господарських відносин та їх роль у створенні ситуації невизначеності. Запропонована класифікація суб'єктів за відношенням до ситуації невизначеності.

Ключові слова: інвестиційний ринок, невизначеність, підприємство, ризик, суб'єкт господарських відносин, фінансово-кредитні інститути.

Постановка проблеми

Враховуючи глобальний характер невизначеності, можна зробити висновок, що під її вплив підпадають усі суб'єкти господарських правовідносин: від окремих фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності - до органів державної виконавчої влади при здійсненні ними функцій управління економікою. Основним завданням на даному етапі є виявлення наявності, характеру, а по можливості й ступеня впливу суб'єктів господарських відносин на створення ситуації невизначеності в економіці. На жаль, на даний час науковцями саме цьому питанню приділялося мало уваги.

Аналіз останніх досліджень

Проблемам невизначеності та пов'язаним з нею питанням присвячені праці вітчизняних та іноземних вчених: Ансоффа І.Г., Бабаєвої Ю.А., Бланка І.О., Бреда М.Ф., Вітлинського В.В., Галагана А.М., Геєця В.М., Задой А.О., Ілляшенка С.М., Ільєнкової Н.Д., Камаліяна А.К., Кузьміна О.Є., Мельника Л.Г., Момота В.Є., Лабскера Л.Г., Найта Ф., Старостиної А.О., Тихомирова М.П., Томпсона А.А., Трухаєва Р.І., Шендела Д., Янкового А.Г., Яновської О.В. та ін.

Необхідно зазначити, що усі ці вчені не приділяли уваги виявленню якісного та кількісного впливу суб'єктів на створення ситуації невизначеності, а обмежувалися лише виявленням його наявності.

Мета статті

Метою даної статті є аналіз ролі та функцій окремих категорій суб'єктів господарських відносин та на його основі виявлення характеру їх впливу на рівень невизначеності в економічних системах.

Основний зміст

Необхідно зазначити, що кожен із суб'єктів ринкових відносин є не лише особою, що підпадає під вплив невизначеності, а й сам певною мірою бере участь у формуванні ситуації невизначеності на ринку.

Якщо розглядати суб'єктів, що діють в умовах невизначеності та ризику, то в економіці виділяють три типи людей: нейтральні до ризику, прихильники ризику, супротивники ризику.

Нейтральною до ризику вважається людина, яка при даному очікуваному результаті байдужа до вибору між гарантованою і ризикованою альтернативами.

Схилюю до ризику вважається людина, яка при даному очікуваному результаті

Макарюк Олексій Васильович, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки Сумського державного університету.

© О.В. Макарюк, 2009

надасть перевагу пов'язаній з ризиком альтернативі над безризиковою.

Супротивником ризику вважається людина, яка при даному очікуваному результаті надасть перевагу безризиковій альтернативі над ризиковою.

В економіці вважається правилом, що більшість людей належать до супротивників ризику.

Поведінку переважної більшості керівників підприємств (незалежно від форм власності) при прийнятті управлінських рішень можна звести до двох характерних видів:

- 1) активної діяльності із прийняттям ризику на себе;
- 2) пасивної діяльності з елементами ризику.

Характерно те, що останні в більшості випадків ідуть на ризик під тиском зовнішніх факторів без достатнього попереднього аналізу можливих результатів. Звідси випливає, що більшість керівників обирають ризик тільки в скрутних становищах, коли до цього примушують зміни ринкової кон'юнктури, конкуренція на ринку, втрата експортних можливостей тощо. Такі керівники виходять з принципу, що ризик є більш обґрунтованим у випадках, коли він дає можливість вийти зі скрутного становища, ніж у тих, коли можна отримати додаткові прибутки. Цей принцип правильний, але він стає перешкодою, коли проводиться реальне зіставлення можливих результатів, коли потрібно провести межу між розумним і нерозумним ризиком. Який розмір ризику вважати розумним, а який ні, залежить не тільки від об'єктивних умов господарювання, але і від суб'єктивного сприйняття особи, що приймає рішення. Більшість керівників вважають, що краще небагато виграти у сприятливому випадку, але, проте, і мало програти при несприятливому.

Усіх суб'єктів господарських відносин можна згрупувати таким чином (рис. 1) [1].

Дуже впливову групу складають органи адміністративного управління. До них належать органи державної законодавчої, судової та виконавчої влади, органи місцевого самоврядування тощо.

Роль та значущість даних суб'єктів визначається їх компетенцією. По-перше, до компетенції влади належить визначення пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки, згідно з якими здійснюється фінансування з державного бюджету. По-друге, державні органи виконують нормотворчу діяльність, тобто здійснюють процес розроблення, узгодження та прийняття нормативно-правових актів з регулювання тих чи інших питань. Також необхідно враховувати безпосередньо здійснювану адміністративними органами податкову політику держави, що повинна мати на меті підтримку розвитку науки та техніки. Але, на жаль, податкові пільги інноваційним організаціям в нашій країні були відмінені.

В окрему групу необхідно виділити суб'єктів, що займаються інноваційною діяльністю. Незважаючи на те, що за класифікаційними ознаками майже усі з них можуть бути віднесені до звичайних підприємств, їх доцільно, на наш погляд, відокремити. Як було зазначено раніше, основним фактором невизначеності є науково-технічний прогрес, що і визначає значну роль даних організацій. До них можна віднести науково-дослідні інститути, спеціалізовані наукові установи, вищі навчальні заклади, наукові об'єднання, технопарки, технополіси, інжинірингові фірми тощо. Роль даних установ не є значною до того часу, поки вони не отримують певний значущий результат. Залежно від рівня наукової розробки можна говорити про те, який напрямок подальшого розвитку отримає та чи інша галузь. Після його отримання власник має на деякий час певні переваги перед конкурентами і може застосовувати у своїй діяльності стратегію "зняття вершків".

Останню групу стосовно невизначеності складають учасники інвестиційного ринку. До цієї групи можна віднести структурні одиниці інвестиційного ринку, емітентів, посередників та інших осіб, що мають певний вплив на торгівлю інвестиційними товарами та послугами. Якщо проаналізувати практику розвинених країн, ця група має дуже сильний вплив на розвиток економіки країни в цілому.

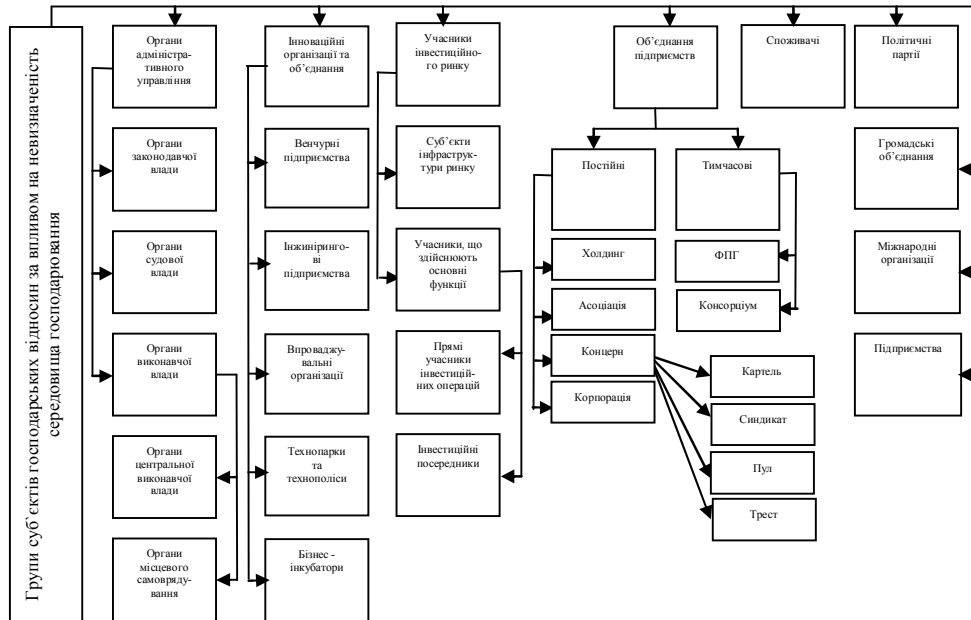

Рис. 1. Групи суб'єктів господарських відносин за впливом на невизначеність середовища господарювання

Учасники, які здійснюють допоміжні функції на інвестиційному ринку, представлені багатьма суб'єктами його інфраструктури. У складі цих суб'єктів інфраструктури інвестиційного ринку виділяють такі основні елементи:

- товарна біржа. Вона є елементом ринку реальних капітальних товарів, які забезпечують акти їх оптової купівлі-продажу;
 - фондова біржа. Вона є елементом ринку цінних паперів, що організовує їх купівлю-продаж;
 - валютна біржа. Вона виконує ті самі функції, що і фондова біржа, діє відповідно на валютному ринку та є його елементом;
 - депозитарій цінних паперів. Ним є юридична особа, яка представляє послуги основним учасникам фондового ринку щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску;
 - реєстратор цінних паперів. Ним є юридична особа, яка здійснює збір, фіксацію, обробку, зберігання та представлення даних про реєстр власників цінних паперів емітенту;
 - розрахунково-клірингові центри. Це заклади, діяльність яких полягає у зборі, перевірці та коригуванні інформації з підписаних договорів з цінними паперами. Такі центри утворюються, як правило, при фондових та товарних біржах та мають важливу роль в організації торгівлі деривативами, ф'ючерсами, опціонами та ін.;
 - інформаційно-консультаційні центри. Такі центри обслуговують основних учасників усіх видів інвестиційних ринків – як індивідуальних, так і інституціональних. У складі таких центрів працюють кваліфіковані маркетологи, юристи, фінансові експерти, інвестиційні консультанти та інші спеціалісти з операцій на інвестиційному ринку.
 - Інші установи інфраструктури інвестиційного ринку.
- До прямих учасників інвестиційних операцій можна віднести:

1) на ринках реальних інвестиційних об'єктів і товарів: продавці та покупці реальних інвестиційних об'єктів і товарів;

2) на ринку послуг у сфері реального інвестування: підрядники та замовники;

3) на ринку цінних паперів: емітенти, інвестори;

4) на ринку грошових інструментів інвестування: кредитори та боржники;

5) на валютному ринку: продавці та покупці валюти;

6) на ринку золота (та інших дорогоцінних металів): продавці та покупці золота та інших дорогоцінних металів;

7) на ринку послуг у сфері фінансового інвестування основними видами учасників виступають їх продавці та покупці (основними покупцями є підприємства реального сектору економіки, які здійснюють фінансове інвестування).

Група інвесторів потребує окремої уваги. До них можна віднести усіх суб'єктів, що безпосередньо займаються здійсненням виробничо-господарської діяльності. Це можуть бути:

- підприємства та їхні структурні підрозділи (підприємства, господарські товариства, дочірні підприємства з простою чи вирішальною залежністю, відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи);

- об'єднання підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, державні об'єднання);

- фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності.

Враховуючи те, що підприємства, об'єднання підприємств та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності - є основною ланкою народногосподарського комплексу України, то роль даної групи є досить значною. Суб'єкти даної групи можуть безпосередньо створювати ситуації невизначеності будь-якого рівня у господарській діяльності. Це може бути місцевий рівень на прикладі одного підприємства чи загальнонаціональний рівень на прикладі галузі в цілому. Невизначеність, що створюється даними суб'єктами, може мати як локальний рівень (порушення відносин з постачальниками, покупцями чи персоналом), так і глобальний (порушення кон'юнктури ринку в цілому, зловживання монополією, недобросовісна конкуренція). Особливу увагу слід приділяти об'єднанням підприємств. Ці об'єднання створюються підприємствами з метою координації виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. За чинним законодавством Кабінет міністрів України може передати частину своїх повноважень щодо управління економікою керівництву об'єднання. Але практика показує, що насамперед головною метою створення об'єднань підприємств є повний контроль ринку і, як результат, диктування своїх умов (ціна, кількість та якість продукції тощо). У зв'язку з цим роль об'єднань підприємств значно підвищується.

До інвестиційних посередників можна віднести різні інвестиційні та фінансово-кредитні інститути, основними з яких є:

- комерційні банки;

- інвестиційні компанії (підприємства-торговці цінними паперами, які крім посередницьких операцій на фондовому ринку, можуть залучати кошти для здійснення спільного інвестування шляхом емісії та розміщення власних цінних паперів);

- інвестиційні фонди (юридичні особи, які створені у формі акціонерного товариства та акумулюють кошти дрібних індивідуальних інвесторів для здійснення спільного інвестування. Інвестиційні фонди поділяються на відкриті, які започатковують свою діяльність на невизначений період та здійснюють викуп власних цінних паперів у певні строки, що встановлені інвестиційною декларацією, та закриті, що започатковують на відповідний строк та здійснюють розрахунки щодо своїх цінних паперів при закінченні періоду діяльності);

Розділ 4 Макроекономічні механізми

- інвестиційні дилери (спеціальні банківські установи та компанії, які займаються первинним продажем емітованих акцій та облігацій шляхом викупу їх емісії та організації підписки (реалізації) їх учасникам вторинного фондового ринку дрібними партіями);
- трастові компанії, або інвестиційні управляючі (інвестиційно-фінансові посередники, які здійснюють довірче управління цінними паперами або грошовими коштами, які передані їм третіми особами з метою інвестування в цінні папери);
- фінансово-промислові групи, або фінансові холдингові компанії (материнські компанії, яким належать підприємства, інвестиційні та страхові фірми, кредитно-фінансові заклади та інші учасники, які функціонують у вигляді дочірніх підприємств. Материнській компанії, яка є главою фінансово-промислової групи, належить, як правило, контрольний пакет акцій дочірніх підприємств);
- інвестиційно-фінансовий дім, або інвестиційно-фінансовий супермаркет (інвестиційний інститут, який здійснює посередницьку діяльність на різних інвестиційних ринках та надає комплексні інвестиційні послуги своїм клієнтам);
- страхові компанії;
- пенсійні фонди;
- інші інвестиційні та фінансово-кредитні інститути.

З метою запобігання можливих недобросовісних дій інвестиційно-фінансових посередників по відношенню до клієнтів останніми роками значно був підсилений державний контроль за їх діяльністю.

Необхідно відзначити, що певний вплив на ситуацію невизначеності здійснюють фінансово-кредитні та посередницькі інститути. Умовно їх можна поділити на дві групи: банківська система та фінансові і посередницькі інститути (страхові, лізингові компанії, довірчі товариства, консалтингові установи та інші організації), що становлять інфраструктуру ринку товарів та капіталу. Безпосередньо суб'єкти цієї групи не створюють ситуацію невизначеності у діяльності підприємств, але вони забезпечують безперервне ефективне функціонування самої ринкової системи, а звідси й суб'єктів господарювання. Певний вплив, що виражається у фінансуванні тих чи інших наукових розробок або взагалі діяльності суб'єктів господарювання, проявляється у діяльності банківської системи. Але даний вплив не має глобального масштабу і тому не є вирішальним.

Важливим психологічним фактором для дій, пов'язаних з невизначеністю та ризиком, є оцінка особою, що приймає рішення, джерела управління. Виходячи з цієї оцінки суб'єктів, що приймають рішення, можна умовно поділити на таких, що мають внутрішню та зовнішню стратегії. Особи з внутрішньою стратегією вважають, що їх досягнення або невдачі обумовлені насамперед їх особистими якостями: професійними здібностями, волею, рівнем інтелекту та іншими. Люди такого типу мають високий рівень відповідальності за свої рішення. Саме їх треба обирати на посади, що потребують високої самостійності, компетентності та цілеспрямованості. Особи із зовнішньою стратегією виходять з того, що їх досягнення та невдачі обумовлені зовнішніми факторами, на які вони не можуть здійснити певного впливу. Особи з внутрішньою стратегією значно активніші, більш цілеспрямовані при пошуку інформації у невизначених обставинах. Вони краще поведуться у складних, мінливих умовах, краще долають перешкоди. Також вони є більш об'єктивними при оцінюванні отриманих результатів та висновках з ними. Виходячи з того, що даний тип осіб розраховує в основному на свої сили та здібності, вони частіше приймають рішення з середнім рівнем ризику, ніж із значним.

Поряд з особистісними характеристиками важливу роль при прийнятті рішень, пов'язаних з ризиком, відіграють умови, в яких здійснюється ризикована дія – фактори середовища.

В окремі групи доцільно, на наш погляд, виділити підприємства та об'єднання підприємств. Дані суб'єкти є основною складовою ланкою економіки будь-якої держави.

Якщо розглянути характер впливу даних суб'єктів, то необхідно зазначити, що кожен суб'єкт має на меті зниження рівня невизначеності. Але в цілому в економіці при здійсненні господарської діяльності в конкурентній боротьбі підвищується рівень невизначеності, обумовлений тим, що кожен суб'єкт прагне зайняти відповідне місце на ринку та витіснити з нього інших суб'єктів.

Споживачі також є одним з найвпливовіших чинників невизначеності в економіці будь-якої країни. Це зумовлено тим, що зміна їх споживацьких вподобань може звести нанівець виробництво будь-якого виду продукції. Тому усі суб'єкти, що функціонують у сфері реального виробництва, повинні враховувати у своїй діяльності інтереси потенційних споживачів.

Незважаючи на те, що згідно зі статтею 1 Господарського кодексу України, статтею 1 Закону України "Про політичні партії в Україні" та частиною 2 статті 1 Закону України "Про об'єднання громадян" політичні партії та об'єднання громадян не є суб'єктами господарювання, вони здійснюють дуже значний вплив на створення невизначеності в економіці. Це пов'язано з тим, діяльність органів адміністративного управління цілком залежить від програми діяльності провладних партій.

Безпосередньо на рівень невизначеності системи господарювання впливає не лише діяльність її складових елементів, а й взаємовідносини між ними. Враховуючи специфіку економіки України, можна зробити висновок, що на даному етапі проводиться перерозподіл власності, що спричиняє координацію управлінських функцій у певного кола осіб, також небажання деяких суб'єктів ринку дотримуватись вимог добросовісної конкуренції, обмежена державна підтримка малого підприємництва та інші питання, що потребують державного нагляду або регулювання.

Висновки

Нами було проаналізовано групи суб'єктів за їх впливом на рівень невизначеності. Встановлено, що, незважаючи на те, що функціями деяких суб'єктів є зниження ступеня невизначеності, для всіх категорій суб'єктів, що функціонують на території України, характерним є збільшення рівня невизначеності.

Таким чином, можна зазначити, що суб'єкти господарських відносин відіграють не останню роль у створенні ситуації невизначеності. Їх вплив на відносини у економічній системі є дуже великим і його не можна недооцінювати. Оскільки одну з головних функцій у даній сфері виконують державні структури, то доцільно підвищити рівень контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, а також забезпечити відповідну сучасним умовам нормативно-правову базу.

Оцінювання кількісного впливу кожної групи на рівень невизначеності є предметом подальших досліджень.

1. *Бедрина С. О.* Вплив суб'єктів господарських відносин на рівень невизначеності в середовищі господарювання / Бедрина С. О., Макарюк О. В. // Економіка. Менеджмент і маркетинг невинробничої сфери: теорія, практика, перспективи : міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих вчених, 17-19 квітня 2008 р. : матеріали. – Ялта, 2008. – С. 10-11.

Отримано 08.02.2009 р.

А.В. Макарюк

Анализ влияния субъектов хозяйственных отношений на создание ситуации неопределенности

В данной статье проведена классификация субъектов хозяйственных отношений по их влиянию на создание ситуации неопределенности. Рассмотрены группы субъектов хозяйственных отношений и их роль в создании ситуации неопределенности. Предложена классификация субъектов по отношению к ситуации неопределенности.

Ключевые слова: инвестиционный рынок, неопределенность, предприятие, риск, субъект хозяйствования, финансово-кредитные институты.